

Poetin en de kracht van collectief handelen vanuit een ruimer bewustzijn een meditatie in 10 punten, deel 2

door Otto Scharmer, maart 2022

vertaling: Jan Jutten

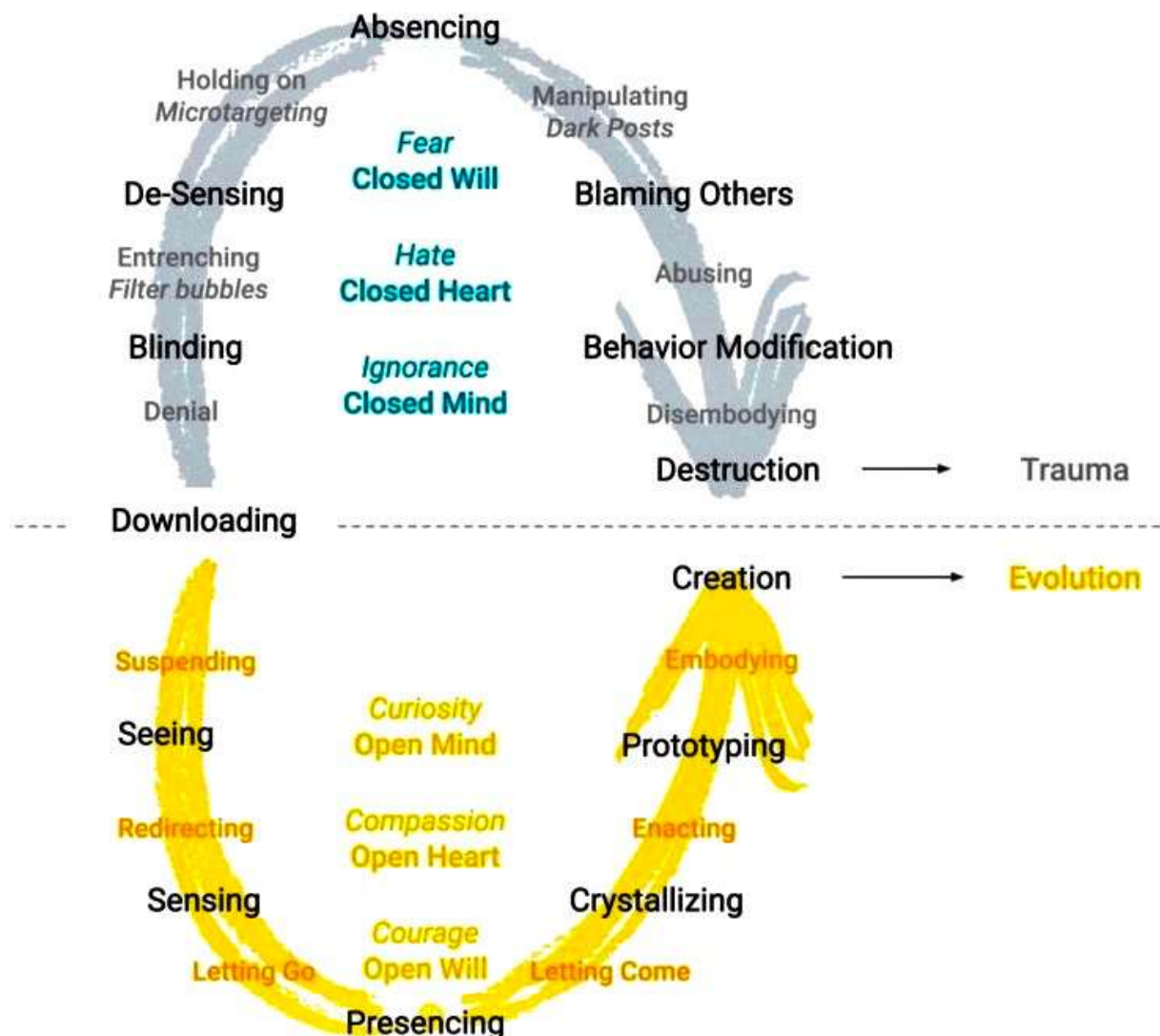
Toen de roekeloze aanvallen en misdaden tegen de bevolking van Oekraïne zich verbreedden en steeds brutaler werden, vond ik het moeilijk me te concentreren op het schrijven van deze beschouwing over de huidige situatie. Wat we zien gebeuren is de versterking van absencing: het sociale veld van de vernietiging. Daarover schreef ik in deel 1 van dit artikel, vooral op basis van mijn eigen ervaringen.

Image by Kelvy Bird

Deel 2: de sociale grammatica van presencing

In dit deel nodig ik je uit de huidige situatie te bezien door de lens van onze best mogelijk toekomst, de lens van het sociale veld dat gecreëerd wordt door de grammatica van “transformative co-creation”: samen creëren van een toekomst die we graag willen. In het eerste deel beschouwde ik de huidige situatie door de lens van absencing: de lens van het sociale veld dat gevormd wordt door de grammatica van vernietiging. Het resultaat daarvan is een wijdverbreid gevoel van depressie en wanhoop. Dit gevoel wordt versterkt door de vele beschikbare gegevens over wat er gebeurt. Als je niet depressief bent, ben je waarschijnlijk niet op de hoogte van de gebeurtenissen. Met andere woorden: als je niet volledig ontkent wat er op dit moment in de wereld gebeurt en wat we met zijn allen doen met onze planeet, met andere mensen, met onszelf, dan kun je alleen maar depressief zijn. Of verontwaardigd. Of allebei!

Figuur 1: Presencing en Absencing: twee sociale velden (bron: Scharmer 2018)

5. Het belangrijkste en minst goed vertelde verhaal van deze tijd.

Laat ik beginnen met het verbinden van de huidige situatie met de gevoelens die we nu hebben. In mijn geval ervaar ik twee heel verschillende gevoelens: depressie en mogelijkheid.

Allereerst depressie. Tijdens de eerste dagen van de Russische invasie in Oekraïne volgde ik het nieuws, net als iedereen, met angst en ontzetting. Een deel van mezelf worstelde met het accepteren wat mijn ogen en mijn verstand konden waarnemen. Dit riep bij mij een gevoel op van déjà vu. Ik had dit gevoel al eens eerder meegemaakt. Ik voelde hetzelfde bij het begin van de Covid-pandemie. Ik voelde het toen Trump gekozen werd als president (en gedurende zijn hele ambtsperiode). Ik voelde het op 11 september 2001. Misschien voelde je hetzelfde bij een of meerdere van deze gebeurtenissen of bij andere. Iedereen is op een of andere manier bekend met dit gevoel: het is alsof iemand de bodem onder je voeten weghaalt.

Als we naar al die gebeurtenissen van de laatste decennia kijken waar we het gevoel hadden dat de grond onder je voeten werd weg gehaald: wat zien we dan? Wat doet dit gevoel met ons bestaan?

In mijn geval raak ik volledig in beslag genomen en gefixeerd op deze gebeurtenissen. Ik word als het ware uit mijn eigen lichaam getrokken, ik voel me hulpeloos en soms zelfs een beetje verlamd. Met andere woorden: ik raak depressief, losgekoppeld van mezelf. Ik denk dat veel mensen zich zo voelen op dit moment.

Een samenleving met collectieve depressie is een wijdverspreid fenomeen in deze tijd. Veel mensen herkennen dit, vooral de jongeren en de meer gevoeligen onder ons. Als je 22 jaar oud bent, leef je je hele leven al in een wereld die mede gevormd is door een versterking van absencing en ontregeling. Je levenservaring begon met 11 september 2001 en vervolgens namen de ontregelende gebeurtenissen alleen maar toe.

Dat is het eerste gevoel. Er zijn veel data die dit probleem bevestigen. Als ik er dieper over nadenk, realiseer ik me echter dat dit niet het hele verhaal is. Ja, veel mensen zijn depressief. Maar een diagnose van fysieke of emotionele depressie houdt geen rekening met het bestaan onze menselijke geest, van ons betere Zelf (met hoofdletter), een slaperig besef van het geheel dat we tot leven kunnen brengen. Net zoals Poetin blind was voor het gedeelde bewustzijn en de kracht van de burgerbevolking en hun collectieve menselijke actie in Oekraïne, Rusland en overal ter wereld, zo zijn wij in ons gezamenlijk gevoel van depressie blind voor onze best mogelijke toekomst en de kracht ervan.

Waar komt dit tweede gevoel vandaan? In mijn eigen lichaam zou ik waarschijnlijk zoeken in mijn hart. Maar in werkelijkheid zetelt het in het hele middenstuk van mijn lichaam en straalt het van daar uit naar boven. Het is een gevoel van werkelijke mogelijkheid dat ik reeds vaak ervaren heb. Ik voelde het voor de eerste keer toen ik als tiener samen met 100.000 anderen meeliep in een protest tegen de kerncentrales in Duitsland. (Het ging toen vooral om de discussies over het nucleaire afval dat 1 miljoen jaar schadelijk blijft en dat het energiesysteem zeer kwetsbaar maakt voor oorlog en terrorisme. Precies het probleem dat nu ook in Oekraïne een rol speelt). Ik voelde het opnieuw eind jaren 70, toen de anti-kernenergie beweging leidde tot de oprichting van de Groene Partij in Duitsland. Deze heeft bijgedragen aan het stoppen met kernenergie in Duitsland voor 2022 en met kolen voor 2030.

In de jaren 80 werd ik geïnspireerd door vredes- en burgerrechtenbewegingen die op verschillende plekken in Europa actief waren. In 1989 gaf ik mede leiding aan een programma 'Peace Studies Around the World' met de bekende vredesonderzoeker Johan Galtung. We werkten met 35 studenten uit 12 landen aan een programma dat negen maanden duurde. We leerden van wetenschappers, consultants en activisten op het gebied van verandering en vrede. We ontmoetten ook activisten uit Oost Europa, in Oost Berlijn, Moskou en Estland. Dat was

slechts enkele maanden voor de val van de Berlijnse muur.

Achteraf gezien was ik zeer verbaasd dat zelfs de mensen die aan de frontlinie van deze ontwikkeling stonden zich grotendeels niet bewust waren van de impact die zij hadden.

Ik heb in mijn korte leven al grote veranderingen meegemaakt: de val van de muur die een einde maakte aan de Koude Oorlog, de vreedzame ontbinding van de Sovjet-Unie, het einde van de Apartheid in Zuid-Afrika, de eerste zwarte president in de Verenigde Staten. Ik heb het begin meegemaakt van de acties tegen de klimaatverandering en het ontstaan van de Black Lives Matter beweging die een einde heeft gemaakt aan systematisch racisme.

Bij sommige van deze ontwikkelingen heb ik zelf actief meegedaan, ik ben de straat op gegaan om veranderingen tot stand te brengen. Maar ook als we slechts

getuigen zijn van activisme en verandering, we kunnen het veld van toekomstige mogelijkheden voelen dat mensen inspireert tot collectieve actie. Toch voel ik sterk dat de grootste verandering van onze tijd nog moet komen. Deze zal nog fundamenteeler van aard zijn dan de voorgaande. Het betreft het maken van een grote omslag in paradigma en bewustzijn in de manier waarop we omgaan met elkaar, met de natuur en met onszelf, en hoe we onze maatschappelijke instituties kunnen hervormen ten dienste van de sociale en planetaire uitdagingen. Mijn geloof dat grote veranderingen mogelijk zijn wordt gedeeld door velen over de hele wereld. Ik merk het elke dag in mijn werk met leiders in bedrijven, bij overheden en bij grote organisaties zoals de VN.

Volgens een recente studie steunt 74% van de bevolking in de G20-landen de transformatie van ons economisch systeem om beter te kunnen omgaan met de diverse uitdagingen waar we met zijn allen voor staan. Dat is drie van de vier mensen! Is deze transformatie reeds aan de gang? Het meeste nog niet. Kan het nog gebeuren? Heel zeker. We hebben de mogelijkheden. We hebben de kennis en de technologie. We hebben de aspiratie. Wat hebben we dan nog niet? De beweging en de benodigde leiderschapsvaardigheden die het mogelijk kunnen maken.

Er spelen dus twee conflicterende gevoelens: depressie en mogelijkheid. Kijkende naar de huidige situatie in onze wereld heb ik beide gevoelens tegelijkertijd: het déjà vu van de herhaalde ontregelingen die het lawaai van absencing versterken, en tegelijkertijd een acuut gevoel van mogelijkheid dat veel mensen herkennen ofschoon ze niet weten wat ze ermee aan moeten. Het eerste gevoel is heel herkenbaar, het klinkt luid en duidelijk, duizenden keren per dag. Het tweede gevoel is een deel van een belangrijker in grotendeels niet verteld verhaal van deze tijd. Het wordt meestal overstemd door het lawaai van dat andere gevoel. Het tweede verhaal is de gouden draad die in de rest van dit tweede artikel volgt.

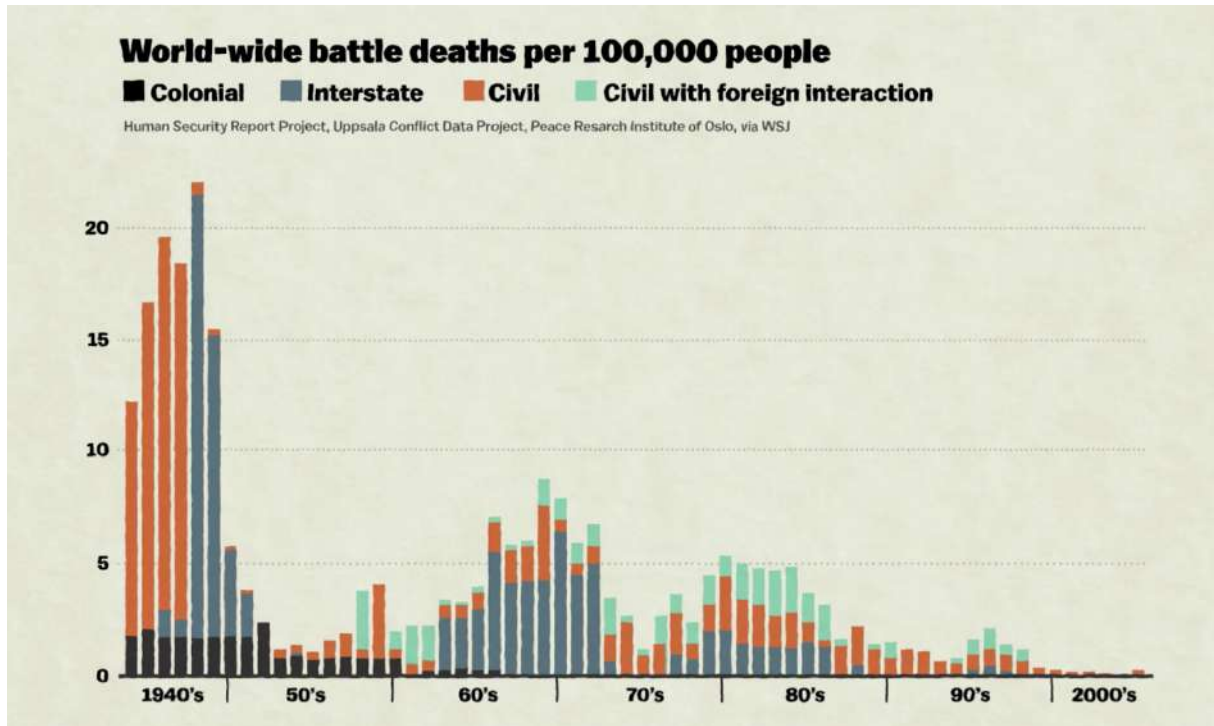
6. Vijf verhalen van recente vooruitgang

Als we uitzoomen vanuit de huidige ontwikkelingen en als we ons niet alleen richten op de afgelopen twee decennia maar op de afgelopen twee eeuwen, wat zien we dan? We zien enorme vooruitgangen in de menselijke ontwikkeling op minstens vijf terreinen.

● Oorlog

Ja, nog altijd teisteren oorlogen onze planeet en de mensen die er wonen. Maar de waarheid is toch dat we grote vooruitgang hebben geboekt om een einde te

maken aan het gebruiken van oorlogen om conflicten tussen landen op te lossen. En ja, er zijn uitzonderingen en soms vallen we terug op deze gewoonte. De pijnlijke conflicten en oorlogen in Oekraïne, Syrië en Afghanistan laten dit zien. En ja, er zijn nieuwe vormen van gewapende conflicten. Maar desondanks is er steeds meer vrede op onze planeet sinds de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 2: wereldwijd aantal doden in conflicten per 100.000 mensen

● Dekolonisatie

De dekolonisatie van Latijns-Amerika, Azië en Afrika is een van de belangrijkste historische prestaties in de geschiedenis. Er is zeker nog veel werk te doen. Na de politieke dekolonisatie vormt het aanpakken van de economische, culturele dekolonisatie en de “decolonization of the mind” (Vandana Shiva) de volgende uitdaging. Maar ook hier is de vooruitgang onmiskenbaar. Bekijk deze [map](#) die een overzicht biedt van de afgelopen 500 jaar.

● Slavernij en Burgerrechten

De wereldwijde afschaffing van de slavernij en het lijfeigenschap is een andere grote verworvenheid, ofschoon het vele jaren langer duurde om tevens de corresponderende systemen van apartheid en segregatie af te schaffen. En vaak was het zo dat successen in het ene gebied overschaduwden door

terugslagen in een ander. Of ofschoon er nog steeds veel geweld is (systematisch racisme en op slavernij lijkende verhoudingen blijven bestaan), ook de vooruitgang op dit gebied valt niet te ontkennen.

● Vrouwen

Rechten van vrouwen, vrouwen die leiding geven, vrijheid voor diverse gender-identiteiten: ook hier is sprake van grote vooruitgang. Het is algemeen bekend dat de investeringen in onderwijs voor meisjes een belangrijke hefboom is geweest bij het beter omgaan met de

klimaatverandering en andere grote uitdagingen van onze tijd. Tijdens de Covid-pandemie is deze vooruitgang enigszins geremd. Volgens het World Economic Forum [2021 Global Gender Gap Report](#), zal het nog eens 136 jaar duren voordat er sprake is van gelijke rechten van mannen en vrouwen. Toch zijn nieuwe bewegingen zoals de op bewustzijn gebaseerde systeemveranderingen voor groot deel gecreëerd door vrouwelijke leiders die beter de vrouwelijke, relationele kant van leiderschap belichamen.

● Armoede

Er is zeker ook grote vooruitgang geboekt bij het bestrijden van armoede, vooral in Azië en zeker in China. Jaar na jaar laat het [Human Development Report](#) van de Verenigde Naties de voortgang zien bij het terugdringen van armoede gedurende de eerste 20 jaar van de 21^e eeuw. Ook hier geldt dat er nog veel werk te doen is en dat in sommige landen zeker nog sprake is van armoede.

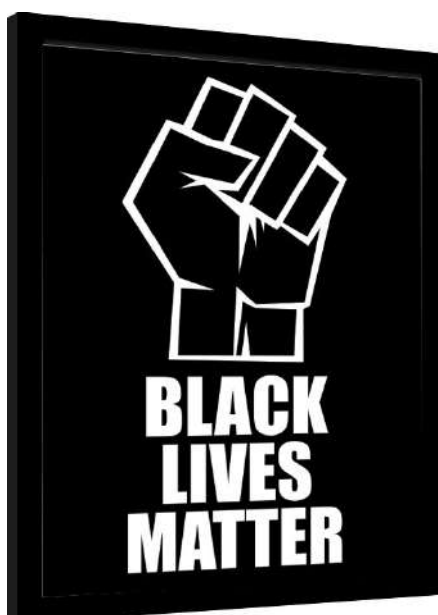
7. De sociale grammatica van creatie

De afgelopen twee eeuwen waren we getuige van bovenstaande de vijf verhalen van inspirerende menselijke vooruitgang. Geen enkele van die verbeteringen verliep zonder ontberingen en tegenslagen. Dat is ook in deze tijd het geval. Toch kunnen we deze tegenslagen niet gebruiken als bewijs dat de wereld ten dode is opgeschreven. We moeten de gebeurtenissen plaatsen in een historische context en ons realiseren dat alleen theorieën gevrijwaard zijn van tegenstrijdigheden. In de werkelijkheid spelen die altijd een rol. Martin Luther King Jr. herinnerde ons eraan dingen op de lange termijn te bezien toe hij zei: *“De boog van het morele universum is lang, maar hij buigt naar rechtvaardigheid”*.

Als dat waar is, is het dan een wetmatigheid waarop we altijd kunnen vertrouwen? Zeker niet! De sociale wetenschappen kennen geen “wetten” zoals in de natuurwetenschappen. In plaats daarvan zien we allerlei variaties die plaats vinden onder bepaalde condities. Maar als deze condities veranderen, en nog belangrijker: als het bewustzijn van de mensen mee verandert, dan zal het menselijke gedrag en de regels die dit gedrag beschrijven, mee veranderen. In sociale wetenschappen zijn de regels a.h.w. vloeibaar. Ze worden bepaald door het sociale veld waarbinnen mensen handelen: is het een veld van creatie of is het een veld van vernietiging? Leiderschap in dit opzicht is het vermogen van een system zich te verplaatsen van het ene sociale veld naar het andere, afhankelijk van de situatie of de uitdaging die aan de orde is.

Toegepast op de vijf verhalen: wat zorgde ervoor dat deze vooruitgang werd voortgestuwd? Wat was de krachtbron? In al deze verhalen zien we dezelfde mechanismen. De veranderingen werden gedreven door burgerbewegingen (vrede, vrijheid, afschaffing, burgerrechten, vrouwen, menselijke ontwikkeling) die anderen inspireerden mee te doen, actief te worden. Alle ontwikkelingen startten met een klein groepje van betrokken burgers die op een of andere manier voor zichzelf en voor anderen een ondersteunende structuur wisten te realiseren die het mogelijk maakte een sociaal veld te ontwikkelen. (voorbeelden: the [Highlander Folk School](#), the [Student Nonviolence Coordinating Committee](#), and the [NAACP](#) for the American civil rights movement; or churches for the Eastern European civil rights movements during the cold war).

Toen activisten werden aangetrokken, getraind en voorzien van werkwijzen en hulpmiddelen, kregen ze steeds meer grip op de werkelijkheid. Hierdoor werden dan nog meer mensen aangetrokken om mee te doen. Uiteindelijk lukte het deze bewegingen om samenlevingen opnieuw te bedenken en in te richten.

Met andere woorden: deze bewegingen handelden vanuit een betrokkenheid bij een sociaal veld van reële mogelijkheden, een veld van presencing: het creëren van een toekomst die er nog niet is. Het is datgene wat miljoenen van ons hebben ervaren bij bewegingen zoals anti-kernenergie, vrede, vrouwenrechten, Black Lives Matter, klimaatverandering. Deze betrokkenheid is niet uitzonderlijk, ze maken ons tot mens! Mensen zijn we enige soort op de wereld die in staat zijn zich hun eigen toekomst opnieuw voor te stellen en nieuw in te richten. We kunnen de regels veranderen, doelen, werkwijzen, aannames die onze maatschappelijke patronen aansturen. Het

cultiveren en het evolueren van dit vermogen is essentieel voor de toekomst van onze planeet, en voor de toekomst van de mensheid. Maar wat maakt nu dat mensen mee willen doen, dat ze over de drempel stappen en tot actie overgaan?

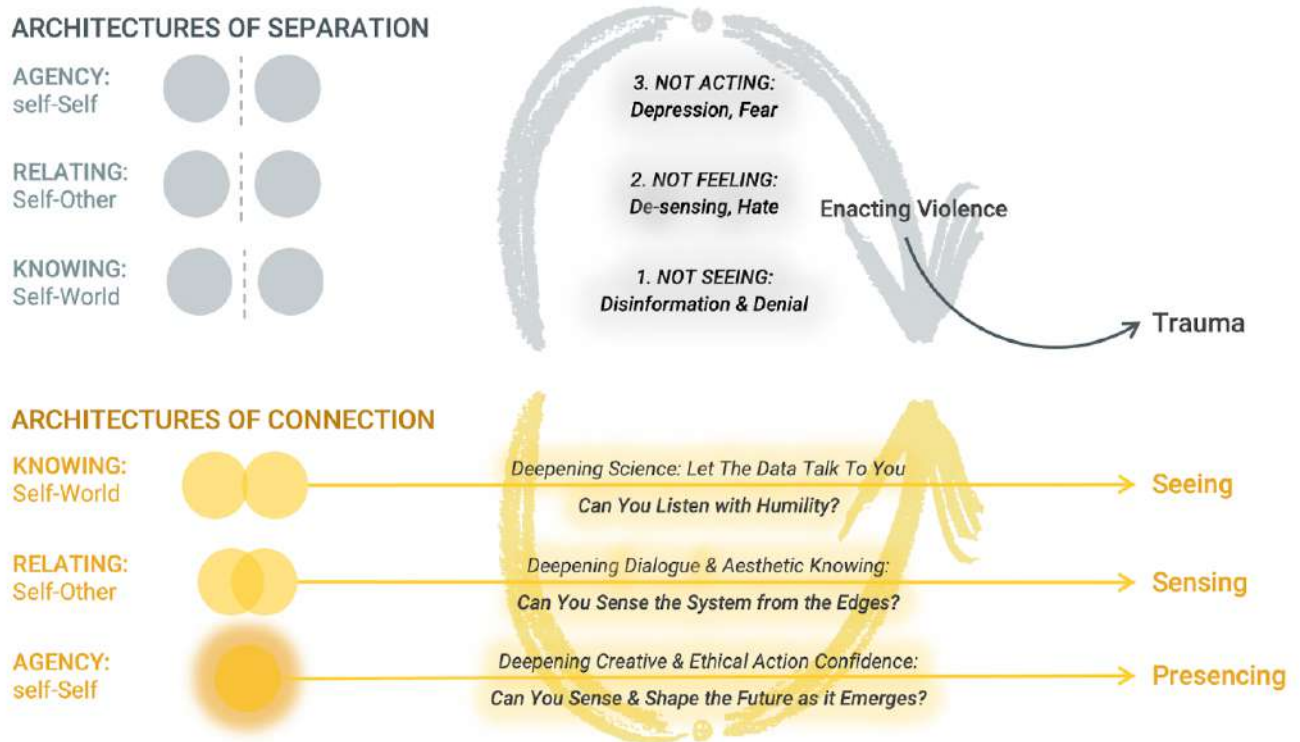
Vele jaren geleden verzorgde ik een workshop in Zambia met anti-AIDS activisten. In de groep van 30 mensen zaten enkele bekende voetballers, publieke figuren en ook onbekende personen. We vroegen iedereen een verhaal te vertellen over (a) wanneer ze zich voor het eerst bewust werden van de AIDS epidemie en (b) wanneer ze activist werden en actie gingen ondernemen. Iedereen vertelde hetzelfde verhaal: de aanzet voor de actie vond plaats toen ze persoonlijk geconfronteerd werden met AIDS, b.v. in de familie of bij een goede vriend. Met andere woorden: de actie begon nadat ze een ervaring hadden die hun hart raakte en opende.

Een standard module in de programma's van het MIT met leiders uit Azië en andere delen van de wereld nodigt hen uit deel te nemen in een [climate change simulation](#) spel. Daarin spelen ze de rol van een onderhandelaar op het gebied van klimaatverandering, gebruik makend van wetenschappelijke gegevens en data. Als een land of een team van betrokkenen een beslissing neemt geeft het model aan op welke manier deze beslissing van invloed is op onze planeet in 2050 en in 2100. Steeds weer opnieuw zie ik het volgende gebeuren. In de eerste ronde komen de beslissingen van de leiders vooral voort uit eigenbelang en meestal leiden de beslissingen op middellange termijn tot rampzalige effecten. In de tweede ronde nemen de meeste teams beslissingen die leiden tot betere resultaten. Maar het is nog lang niet voldoende voor hetgeen de aarde nodig heeft. Dan krijgen de deelnemers te zien welke effecten de klimaatverandering heeft voor het stijgen van de zeespiegel en voor de steden waar ze zelf wonen. Daaruit blijkt dat de meeste steden die aan de kust liggen onder water zullen verdwijnen. Vanaf dat moment gaan ze problemen heel anders benaderen: met veel meer gevoel van toewijding en urgentie. Ze gaan ook beter samenwerken met andere spelers om betere beslissingen te nemen. In de derde en vierde ronde zorgt hun gezamenlijke impact ervoor dat het doel dat nodig is bereikt wordt: maximaal 1,5 graden stijging van de temperatuur.

De ontwikkeling van het gedrag van het team volgt de bovenste helft van het schema in figuur 3: het NIET ZIEN van de gezamenlijke impact die hun acties hebben op de planeet (ontkenning). NIET VOELEN van de impact ondanks het feit dat ze de data voor zich zien (de-sensing). NIET HANDELEN ondanks dat men weet wat de effecten daarvan zijn (collectieve apathie).

De feedback van de simulatie toont de spelers hun ‘blinde vlekken’. Toch blijft hun gedrag nog grotendeels hetzelfde totdat de resultaten ervan ervaringsgericht en persoonlijk worden. De drempel van apathie naar actie overschrijden vereist van de betrokkenen *het achterlaten van het ego-systeem bewustzijn en het ontwikkelen van een gedeeld eco-systeem bewustzijn van het geheel*. Als dat plaats vindt, leidt het tot snelle, besluitvaardige actie.

Het structurele verschil tussen de grammatica (en veld) van absencing en de grammatica van presencing is dat de eerste is gebaseerd op een cognitieve architectuur van scheiding en de tweede op een cognitieve architectuur van verbinding. De architecturen van scheiding belichamen het los geraken van de realiteit op drie niveaus: (1) weten: scheiding tussen Zelf en Wereld: ontkenning; (2) relatie: scheiding tussen Zelf en de Ander; (3) aanwezigheid: scheiding tussen zelf en Zelf: depressie.

Figuur 3: Twee Relationele Structuren: Architecturen van Scheiding en Architecturen van Verbinding

De architecturen van verbinding veranderen deze condities door het bouwen van ‘containers’ die de mogelijkheid bevatten voor diepere connecties van het niveau van weten, relatie en aanwezigheid. Deze transformatieve en helende architecturen van verbinding zijn gebaseerd op het principe dat geest en wereld

niet gescheiden zijn, dat Zelf en de Ander niet gescheiden zijn, en dat zelf en Zelf niet gescheiden zijn. Het ontwikkelen van deze vormen van bewustzijn zorgen voor een verdieping van onze wetenschappelijke, esthetische en ethisch-praktische vaardigheden en kennis en vormen het kader voor het curriculum van de school in de 21^e eeuw.

Hoe kunnen we de sociale velden van vernietiging en absencing veranderen? Dit kan door de cognitieve en sociale architecturen van scheiding te vervangen door de architecturen van verbinding in alle sectoren van de samenleving.

Het veranderen van het patroon van absencing vraagt van ons het ontwikkelen van het vermogen om te verbinden en de resonantie te ervaren van al onze belangrijke relaties: met elkaar, met onze planeet en met onszelf. En vervolgens vanuit deze resonantie te komen tot generatieve creatieve acties.

8. Vorm volgt bewustzijn.

Aandacht besteden aan de diepere velden van verbinding vraagt om het uitbreiden van ons normale bewustzijn (*ego-systeem bewustzijn*) om de perspectieven van alle betrokkenen in ons systeem erbij te betrekken (*eco-systeem bewustzijn*). Christiana Figueres, de architect achter de Parijs akkoorden over klimaatverandering in 2015 maakt een onderscheid tussen twee vormen van

eigenbelang:
eigenbelang met een
kleine letter e en
Eigenbelang met een
hoofdletter E. Het
eerste is gericht op ons
ego, het tweede op een
bewustzijn van het
geheel. Ik noem dit
eco-systeem
bewustzijn en
Christiana Figueres
noemt het

Eigenbelang: een belang dat zichzelf ziet als een deel van een dieper web van verbindingen met elkaar, met de aarde en met onszelf.

Wat ik hier beschrijf is een situatie waarin ‘de vorm het bewustzijn volgt’. Onze aandacht doet ertoe! Alle benaderingen van bewustzijn-gebaseerde systeemveranderingen komen voort uit het principe dat de grootste hefboom voor

veranderingen in elk systeem wordt gevormd door een transformatie van bewustzijn. Het is niet “Ik denk, daarom besta ik” Het is “Ik richt mijn aandacht op deze manier, daardoor wordt het op deze manier werkelijkheid.”

Toen ik jong was reed ik een keer langs een auto-ongeluk. Ik kan me herinneren hoe blij ik was dat er al hulpdiensten aanwezig waren. Ik wist dat als die er nog niet waren, het mijn verantwoordelijkheid zou zijn om te helpen. Maar dit besef van verantwoordelijkheid gaf me een ongemakkelijk en machteloos gevoel. Ik zou niet geweten hebben wat ik moest doen. Later heb ik besloten dit te veranderen. Nadat ik geweigerd had mijn dienstplicht te vervullen in Duitsland, kreeg ik de keuze om in plaats daarvan maatschappelijke dienstverlening te doen. Ik koos voor het Duitse Rode Kruis. Gedurende anderhalf jaar heb ik noodartsen geassisteerd in hun werk. In die periode heb ik een flink aantal zware ongelukken meegemaakt. Tot mijn eigen verbazing overwon ik mijn gevoel van hulpeloosheid en verlamming. Ik leerde me te concentreren op wat nodig was om te doen in een bepaalde situatie en niet te luisteren naar de afleidende stemmen van omstaanders. Deze ervaringen hebben veel bij me veranderd. Ik leerde dat je altijd een keuze hebt als je met een probleem te maken krijgt. *Je kunt je ervan afkeren of je kunt je ernaar toe keren!* Die keuze, dit subtiele innerlijke gebaar, activeert ofwel het veld van absencing ofwel van presencing. Absencing is het ‘bevrozen’ van je geest en je wil. Presencing is het openen van geest, hart en wil als je te maken krijgt met ontregeling. Dit is de les die ik leerde van het Rode Kruis. Mijn aandacht doet ertoe. Toen ik begon met het focussen op de vraag ‘wat is mijn taak’, veranderde mijn volledige sociaal-emotionele veld.

Deel III: Activeren van onze keuzevrijheid

Naar aanleiding van de successen van de klimaatakkoorden in Parijs vertelde Christiana Figueres dat de lessen en de werkvormen van de Vietnamese Zen Meester Thich Nhat Hanh (1926-2022) haar geholpen hadden dit akkoord tot een succes te maken. Vooral het vermogen om diep te luisteren en de lessen van Nhat Hanh over de onderlinge verbondenheid van alle mensen speelden daarbij een belangrijke rol.

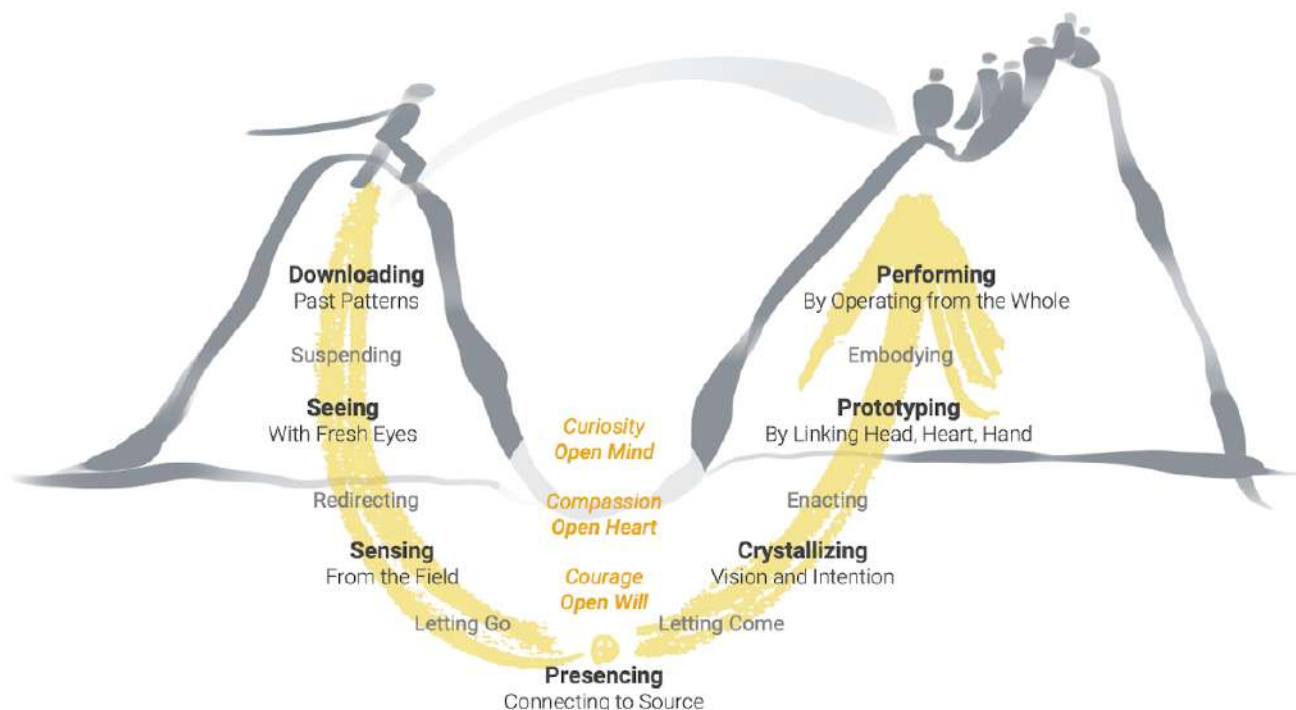
De diverse activistische bewegingen (dekolonisatie, vrouwenrechten, anti-oorlog, armoede) keerden zich niet af van het onderwerp, maar juist ernaar toe met hun geest en hun hart ver open! Mijn collega Antoinette Klatzky zegt het als volgt: *“If you see with your mind wide open, that seeing holds the seeds for sensing. If you sense with your mind and heart wide open, that sensing holds the seeds for acting.”*

Hoe kunnen we de lerende infrastructuren creëren die de omslag mogelijk maken van ego-systeem naar eco-systeem bewustzijn dat nodig is bij het omgaan met de grote uitdagingen van deze tijd?

9. De geboorte van een nieuwe beschaving

Alle verhalen over veranderingen die ik hier beschrijf laten ons zien wat er mogelijk is. We leven in een tijd van ontregeling: de ene beschaving sterft en de andere staat op het punt geboren te worden. Deze nieuwe beschaving is gebaseerd op het dichten van de drie grote kloven van onze tijd: de ecologisch, de sociale en de spirituele kloof.

Figuur 4 is een grafische weergave van de huidige situatie. In essentie kijken we naar de afgrond. De ecologische afgrond is het product van de noodsituatie rond de problemen die gerelateerd zijn aan klimaatverandering en biodiversiteit. De sociale afgrond is het product van het in elkaar storten van onze sociale systemen: ongelijkheid, polarisatie, de wreedheden in Oekraïne, Syrië, Soedan, Myanmar en vele andere plaatsen. Inclusief de reële dreiging van een kernoorlog. De spirituele afgrond betreft de toenemende scheiding van onze innerlijke bronnen van creativiteit en inzet die resulteert in depressie en angst, vooral bij jonge mensen.

*Figuur 4: Zicht op de afgrond, gecreëerd door de eeuw van ontregeling
The Path Across Is Within (drawing by Kelvy Bird, Source: [Scharmer 2018](#))*

Wat zien we als we kijken naar de drie gezichten in deze afgrond? We zien onszelf! We zien dat we zelf al deze vormen van ontregeling creëren. Niemand anders! Dit is de handtekening van onze tijd: het tijdperk van het [Anthropocene](#). Dit zijn de resultaten die we creëren als de handelen van het destructieve veld van absencing. We zien dat de onderwerpen aan de buitenkant van de afgrond een spiegel vormen van de onderwerpen binnen onszelf.

Dus hoe maken we de niet eerder vertoonde omslag in onze beschaving die onze planneet nu nodig heeft? Niemand weet het antwoord helemaal precies. Maar er zijn indicaties. In elk geval niet door de acties van ‘Big Money, Big Tech of Big Government’, (ofschoon we ze alle drie nodig hebben zonder de hoofletters M, T en G.) En ook niet door mensen bang te maken (zoals de traditionele milieubeschermingsorganisaties dat doen). Niet door schuldigen te zoeken en verwijten te maken (wat veel bewegingen doen die gericht zijn op één thema). Al deze groepen en acties moeten een deel vormen van een mix, een totaal-benadering. Meer van hetzelfde doen brengt ons niet verder, er is iets anders nodig. Als we de nieuwe beschaving echt vorm willen geven, hebben we een aantrekkingskracht van de toekomst nodig, geen duw vanuit het verleden!

Klein beginnen

Klein beginnen betekent beginnen in kleine groepen en gemeenschappen, plaats gebonden en digitaal verbonden. De groep is verenigd rond een gezamenlijk besef van de actuele situatie én een gedeeld beeld van de gewenste toekomst. Een toekomst die écht anders is dan het verleden. Al deze verschillende groepen delen één belangrijk uitgangspunt: een verlangen om het actuele sociale veld van vernietiging te veranderen door geheel andere manieren van handelen. Deze toekomstgerichte gemeenschappen handelen vanuit het sociale veld van creatie.

Dichten van de ecologische, sociale en spirituele kloof.

Als we iets geleerd hebben van de problemen in de afgelopen eeuw is het dit: geen enkel probleem bestaat geïsoleerd van alle andere problemen. Je kunt niet werken aan klimaatverandering zonder sociale rechtvaardigheid. En vica versa. En je kunt weinig doen als dit alles niet geworteld is in het dichten van de spirituele kloof.

Als we kijken naar de grote veranderingen die de afgelopen 60 jaar in onze samenleving hebben plaats gevonden, wat leren we dan van de bewegingen op het gebied van milieu, sociale omstandigheden en bewustzijn? Ze ontwikkelden zich gescheiden van elkaar. Maar wat we nu zien (en dat geeft me hoop) is een gedeeld besef van de nodige integratie van ecologische, sociale en spirituele aspecten van verandering, vooral onder jonge mensen.

De bewegingen in elkaar weven

Waarom heb ik er vertrouwen in dat we aan het begin staan van de wereldwijde beweging, gericht op het dichten van de drie kloven? Omdat ik het zelf gezien heb. Omdat ik het gevoeld heb. Ik heb het in de afgelopen jaren op veel plaatsen ervaren. Een van deze plaatsen in het [u.lab](#), een online ‘learning lab’ van het MIT. Het heeft de reis ondersteund van meer dan 200.000 deelnemers. We ondersteunen tevens allerlei initiatieven met methodes, hulpmiddelen, werkvormen om samen te werken en met elkaar in verbinding te komen. Een voorbeeld is de United Nations Country Teams, samengesteld uit de leiders van alle organisaties van de Verenigde Naties in 25 landen. ([SDG Leadership Labs](#)).

Waar komt de grote verandering dus vandaag die zo nodig is in deze tijd? Het komt van ene beweging die ontstaat, werkt en samenwerkt van ‘overall’! (zoals milieuactivist en ondernemer Paul Hawken het onlangs uitdrukte). Het is een beweging die geïnspireerd wordt door het besef dat de ecologische, sociale en spirituele kloof niet drie aparte problemen zijn, maar drie uitdrukkingen van hetzelfde probleem: het gebrek aan een gedeeld sociaal veld en grammatica van waaruit we met zijn allen kunnen handelen.

Verandering van het bewustzijn. De integratie van de drie kloven kan in ons allen plaats vinden, zowel individueel als gezamenlijk. In een recente [GAIA session](#) verwoordde Dr.Noel Nannup, een Aboriginal Noongar Elder, het aldus:

“Het enige dat we moeten doen is een stuk van het pad nemen dat leidt naar de toekomst. We polijsten het en we scherpen het aan. We plaatsen dit dan in het gezamenlijke pad dat we aanleggen. En natuurlijk: als we dat pad aanleggen, zal het ons als bouwers veranderen en het zal tevens de bestemming vorm geven waar we samen naar toe gaan.”

Met deze woorden leert Dr.Nannup ons iets belangrijks: ieder van ons moet een verbinding maken van de aandacht en intentie van hetgeen van ons allen is met wat ik zelf moet doen! Als we iets geleerd hebben van veranderingen in het verleden is het dit: zo lang we denken dat verandering iets is van acties die anderen op andere plaatsen moeten ondernemen, komen we nergens. Ieder van ons is een speler in het geheel van de verandering naar de toekomst, zowel individueel als gezamenlijk.

De tweede helft van de 20^e eeuw werd mede gevormd door een conflict van twee tegengestelde socio-economische systemen en ideologieën: kapitalisme en socialisme. In de 21^e eeuw zien een andere tegenstelling. De scheidslijn loopt nu niet tussen de twee tegengestelde systemen. De scheidslijn loopt nu door het bewustzijn van ieder van ons. De belangrijkste scheidslijn is die tussen het zelf en het systeem.

Kijk naar de figuren 1 en 3: de grootste kritische scheidslijn in deze tijd loopt door de verticale dimensie van deze tekeningen, die de verschillende manieren weergeven van onze relatie met de wereld, met anderen en met onszelf: absencing en presencing. De verticale dimensie is ene zeer belangrijk aspect. Een voorbeeld is hoe vakkundig president Zelensky uit Oekraïne zijn eigen ervaringen en zijn vermogen om verbinding te maken met zijn toehoorders gebruikt om verbinding te maken met de bevolking, om inspirerend te zijn en de mensen uit Rusland, Europa en Amerika en Canada aan te spreken.

CASA: activeren van de echte supermacht.

Wat hebben we geleerd van onze reacties op uitdagingen zoals de Covid-pandemie, de moord op George Floyd en Breonna Taylor, van Poetins invasie van Oekraïne? De echte supermacht van onze tijd zit niet in Washington, het is niet degene die in Beijing zit en zeker niet in het Kremlin. De echte supermacht van deze tijd is collectieve actie die voortkomt van een gedeeld bewustzijn van het geheel (Shared Awareness of the whole: CASA). Casa betekent in het Spaans ‘huis’. Het is nodig ons vermogen te ontwikkelen voor CASA-type collectieve actie met de bedoeling ons huis en ons thuis te hervormen: ons land, onze gemeenschap, onze ecosystemen.

Zoals afgebeeld in figuur 5 kan CASA gezien worden als een vierde vorm van besturen, in aanvulling op de drie traditionele vormen. Ik beschouw de collectieve acties op basis van het 4.0 type CASA als een van de belangrijkste ontwikkelingen in de huidige samenleving. Op allerlei terreinen zijn er voorbeelden van dit type: in de gezondheidszorg, in de landbouw, in het onderwijs. We zien het ook steeds meer in onze reacties op natuurrampen. Een gemeenschap komt dan spontaan in actie, zorgt ervoor dat activiteiten gecoördineerd worden op basis van een gezamenlijk besef van de situatie als geheel. We zien dat op dit moment in Oekraïne, maar ook in de omliggende landen rond de manier waarop men omgaat met de miljoenen vluchtelingen. We zagen het ook bij de onderhandelingen over de maatregelen tegen de klimaatverandering in Parijs, 2015.

Operating System	Health	Learning	Farm/Food	Finance	Corporate Responsibility	Development	Governance	University
1.0 Input & Authority-Centric	Traditional Doctor-Centric	Traditional Teacher-Centric	Traditional Farmer-Centric	Traditional Banker-Centric	PR: Alleviating Projects	Mercantilism: Gold Reserves	Visible Hand: Hierarchy	Medieval U: Unity of Teaching (Dogma)
2.0 Output & Efficiency-Centric	Evidence-Based Medicine	Testing Driven: Rote Learning	Industrial Agriculture: Factory Farming	Extractive Capital: Externality Blind	Resource Efficiency: Practices	Economic Output: GDP	Invisible Hand: Market	Modern U: Unity of Research & Teaching (Humboldt)
3.0 Outcome & User-Centric	Patient-Centric Medicine	Learner-Centric: Inquiry	Organic Ag: Reduce Negative Footprint	Impact Investing, ESG	Business Innovation	Outcomes: Human Wellbeing	Organized Interest Groups: Lobbying	20 th Century U: Unity of Research, Teaching & Application
4.0 Co-creative & Eco-System-Centric	Strengthening Sources of Health & Wellbeing	Whole Person, Whole Systems: Transformation for Human & Planetary Flourishing	Regenerative Agriculture: Food as Medium for Healing Planet and People	Regenerative Finance: Ecosystem Transformation Externality Aware	Purpose-driven: Ecosystem Transformation	Ecosystem Impact: Human & Planetary Wellbeing	CASA: Collective Action from Shared Awareness	21 st Century U: U. of Research, Learning & Praxis of Transforming Society & Self

***Figuur 5: Vier fasen van systeem-evolutie
Four Operating Systems (Scharmer 2018)***

Figuur 5 toont de vier types van sociale grammatica en manieren van handelen. De meest voorkomend verandering op dit moment is dat we ons langzaam bewegen van 2.0 naar 3.0. De grootste uitdaging is dat we gaan handelen vanuit de 4.0 modus. Veel organisaties antwoorden op de 4.0. uitdagingen met acties die thuis horen in de 1.0. of 2.0. modus. Dit werkt niet omdat we ‘de uitdagingen van deze tijd niet kunnen oplossen op hetzelfde niveau van denken dat ze geschapen heeft.’ (Albert Einstein)

Ik denk dat er steeds meer steun onder de bevolking is om een ontwikkeling door te maken in de richting van een 4.0 samenleving. Een recent voorbeeld is de grote overwinning van Gabriel Boric als president van Chili. Zijn zege was vooral gebaseerd op het streven de ecologische, sociale en culturele kloof te dichten, veroorzaakt door het neoliberalisme en het Pinochet regime dat bijna 50 jaar heerste in Chili. Op deze foto's zie je president Boric bij zijn inwijding als president. Hij wordt in een ritueel geëerd en gezegend met behulp van inheemse tradities.

President Gabriel Boric van Chili wordt gezegend met inheemsen tradities op de dag van zijn inwijding. Ze wensen diversiteit, inclusie en harmonie met de natuur voor zijn regering.

Gabriel Boric is slechts één voorbeeld. In de G20 landen steunt 74% van de bevolking de transformatie van onze sociale en economische systemen. Dit toont het potentieel dat er is om deze verandering te realiseren.

10. Wat we nu kunnen doen: ontwikkelen van nieuwe infrastructures om te leren

In het eerste deel van dit essay hebben we naar de huidige ontwikkelingen gekeken vanuit de lens van absencing, de sociale grammatica van vernietiging.

In dit tweede deel keken we door de lens van presencing: de sociale grammatica van samen creëren. Hoe is de samenhang tussen beide sociale velden. Ze zijn op een bijzondere manier met elkaar verbonden. We zitten vaak vast tussen beide benaderingen: zowel individueel, in onze instituties, in de samenleving. Het leven, leiderschap en veranderingen spelen zich af in het kwetsbare terrein tussen beide velden. Een ontwikkeling kan op elk moment omslaan naar de andere kant. Deze kwetsbaarheid zou wel eens een sleutel kunnen zijn voor de tijd.

Ik heb niet geprobeerd om in dit artikel een optimistische visie te beschrijven. Ik denk dat dit ons niet verder helpt. Niemand is gebaat bij een vrolijke suikerlaag aanbrenge over iets dat zich beweegt in de richting van een ramp. Wat we nodig hebben is realisme: het onder ogen zien van zowel de realiteit van absencing als die van presencing. Radicaal realisme is gericht op het verbinden met de realiteit zoals die op dit moment is, maar ook met datgene wat werkelijkheid wil worden. Radicaal realisme laat ons tevens zien dat de weg naar een nieuwe situatie niet gemakkelijk zal zijn. We zullen te maken krijgen met tegenslagen. Wat ertoe doet is de toekomst niet afhangt van deze externe tegenslagen, maar van de innerlijke bron van waaruit we handelen.

Veel van de uitdagingen van nu richten zich slechts op de vraag hoe we de collectieve patronen van absencing kunnen veranderen. Het is zeker waar dat het zichtbaar maken van de drie blinde vlekken (niet zien, niet voelen, niet handelen) enkele hefboomen vormen voor interventies. Maar het is ook belangrijk de manifestatie van absencing (of het kwaad) niet te zien als een vijand. In plaats daarvan is het nodig elke daad van absencing te begrijpen als creatieve energie die verkeerd is gebruikt! Creatieve energie die faalde en daardoor de verkeerde kant uit ging, het pad van vernietiging. Om deze energie beter te benutten, moeten we ze eerst binnen onszelf ontdekken.

Vanuit dit perspectief wordt het duidelijk dat in de Oekraïne diplomatie de enige juiste weg voorwaarts zal zijn. Hoe eerder, hoe beter. Hoe langer het duurt. Hoe meer collectieve vernietiging, brutalisering en collectief trauma veroorzaakt zal worden bij iedereen. Intelligente diplomatie, gericht op samenwerking zal bruggen moeten vormen voor degenen die nu vastzitten in absencing en oplossingen moeten bieden die verder gaan dan de huidige manier van denken.

Dit brengt me weer terug bij de vraag naar onze keuzes en hoe ieder van ons betrokken kan zijn om de boog van de geschiedenis om te buigen naar sociale rechtvaardigheid, menselijke ontwikkeling en beter omgaan met de aarde. Daarvoor hebben we nieuwe infrastructures nodig voor ontwikkeling en voor het

verbinden van de talloze kleine initiatieven die er zijn om de nieuwe toekomst waar te maken. We kunnen deze initiatieven niet onder laten sneeuwen door allerlei vormen van absencing die niets dan herrie in onze geesten pompen en vernietiging in onze ecosystemen. Welke rol kun je daar zelf inspelen? Ben je zelf een activist die verbindingen creëert? Werk je mee aan het vorm geven van lerende infrastructuren? Voor jezelf, voor anderen, voor je team en voor de initiatieven waar je deel van uitmaakt?

Om deze belangrijke opdracht voor het creëren van lerende infrastructuren mogelijk te maken te ondersteunen, lanceert het Presencing Institute initiatieven voor experimenten en voor het opschalen van allerlei mogelijkheden om te leren en acties te ondernemen. Het doel daarvan is het creëren van:

- **Een gratis en repliceerbaar leer- en innovatieplatform** voor opnieuw vorm geven: methodes, hulpmiddelen, bronnen
- **Een levendig ecosysteem van voorbeelden en instituties** die werken op het gebied van voedsel, leren, gezondheid, welbevinden, bedrijven, financiën, leiderschap en bestuur
- **Een levend veld van verbindingen** tussen miljoenen veranderaars, handelend van het vermogen nieuwe toekomst te creëren en anderen daarbij te inspireren
- **Groeiend vertrouwen** gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek **dat de nieuwe toekomst binnen bereik en mogelijk is**

Als je deel wil uitmaken van deze poging, voeg je naam dan toe aan de lijst [here](#).

Daarmee zijn we gekomen aan het einde, dat wil zeggen aan het begin! We begonnen met aandacht te besteden aan de tegenstrijdige gevoelens die we voelen op dit moment. We hebben twee verschillende sociale velden verkend en we ontdekten dat de toekomst niet alleen afhangt van wat anderen doen. De toekomst hangt af van ons allen en ons vermogen onze aandacht en intenties in lijn te brengen met die van het geheel. Zoals Dr. Nannup ons eraan herinnerde: *“All we need to do is to have a piece of the path to the future that is ours; and we polish that and we hone that...”*

Het samen vorm geven van het pad naar de toekomst brengt ons on een bijzondere relatie met onze planeet en met onze gedeelde toekomst. Ik stel me die toekomst voor als een pakketje met zaden. Die zaden zijn er al. Wat er nog niet is, is de bodem – de sociale bodem – die de zaden nodig hebben om te groeien. Wie zorgt er voor de vruchtbare bodem? Het is ons collectieve vermogen de straal van onze aandacht om te buigen naar onszelf. Het is ons vermogen om onze eigen schaduwen te zien en te herkennen in de afgrond die we waarnemen en, als we deze blik kunnen vasthouden, de schaduw zodanig te veranderen dat we een verbinding maken met een nieuwe vorm van bewustzijn. Een bewustzijn dat ons in staat stelt als een voertuig in dienst te staan van de toekomst die werkelijkheid wil worden.

